

недостатньою увагою як до природних, так і до господарських чинників, які великою мірою впливають на об'єктивну придатність земель і відповідно на ефективність їх використання. Тому проблема оптимізації сільськогосподарського землекористування є надзвичайно актуальною і розв'язати її неможливо без розроблення й удосконалення методологічних і практичних основ ґрунтозахисних систем землеробства, системи заходів щодо оптимізації структури сільськогосподарських угідь тощо.

Розв'язанню проблеми оптимізації сільськогосподарського землекористування присвячені роботи Д.С. Добряка [3], О.П. Канаша [1, 3], І.Р. Карплюка [2], В.І. Кривова [4] та ін.

Здійснений аналіз структури земельних угідь Новиківської сільської ради показав значну її диференціацію і відхилення від науково-обґрунтованих норм. Так, станом на 2016 рік площа земель сільськогосподарського призначення становила 87,56% загальної площі сільської ради, з них 737,7 га (77,3%) – рілля, 216,1 га (22,7%) – пасовища і сіножаті. Ліси та інші лісовкриті площі займали 61,1 га (5,6%), забудовані землі – 7,7 га (0,7%), відкриті заболочені землі – 18,2 га (1,67%), води – 9,8 га (0,9%) та урбанізовані землі – 38,6 га (3,57%). Тобто природні угіддя становлять -305,2 га (28%), с/г угіддя – 737,7 га (67,75%), а під забудовою -46,3 га (4,25%).

Рівень розораності території (67,75%) свідчить про високе технологічне навантаження на земельні угіддя і необхідність їхньої оптимізації.

Кліматичні умови регіону в цілому сприятливі для вирощування сільськогосподарських культур, характеризується умовами помірного континентального клімату.

Ґрунтовий покрив району зумовлений помірним континентальним кліматом, лісовою і степовою рослинністю. Ґрунтоутворювальні породи представлені четвертинними осадовими породами вітрового та водного походження. У районі переважають потужні (гумусовий горизонт - 80-120 см) та середньої потужності (гумусовий горизонт - 40-80 см) чорноземи. Важливою характеристикою цих ґрунтів є їхня змитість унаслідок ерозійних процесів. Так, на пологих схилах, як правило, змивається верхня частина гумусового горизонту, через що утворюються слабозмиті чорноземи, які легко піддаються механічному руйнуванню водою, вітром, сільськогосподарською технікою тощо. Серед чорноземних ґрунтів переважають залишково- і слабосолонцюваті, крім того, поширені й супіщані ґрунти.

М'якість порід, з яких складається поверхня Збаразького району, високий рівень її розораності й освоєння зумовлюють активну ерозійну діяльність - руйнування земної поверхні під дією води і вітру. У середньому з 1 га орних земель за рік змивається і видувається вітром близько 30 т ґрунту. При збільшенні площ лісових насаджень, природних кормових угідь, зменшиться вплив дестабілізуючих факторів. Адже серед заходів щодо припинення деградаційних процесів питання оптимізації співвідношення земельних угідь є дуже важливим.

Висновки. Аналіз сучасного стану використання сільськогосподарських угідь на досліджуваній території свідчить про високий рівень антропогенного навантаження на земельні ресурси, який зумовлює низьку екологічну стабільність землекористування в цілому. Для оптимізації сільськогосподарського землекористування на місцевому рівні необхідно зменшити частку орних земель за рахунок виведення з інтенсивного обороту деградованих земель та розширення площ під екологічностабілізуючими угіддями.

ЛІТЕРАТУРА

1. Канаш О.П. Ґрунтово-екологічні чинники раціонального використання земель України / О.П. Канаш // Проблеми земельної реформи в Україні. - К. : РВПС України, 1994. - 190 с.
2. Карплюк І.Р. Екологічні аспекти оптимізації землекористування / І.Р. Карплюк // Землеустрій і кадастр. - 2007. - 1994. - С. 4-6.
3. Класифікація сільськогосподарських земель як наукова передумова їх еколого- безпечного використання. - 2-ге вид. допов. / [Д.С. Добряк, О.П. Канаш, Д.І. Бабміндра, І.А. Розумний] - К. : Урожай, 2009. - 464 с.
4. Кривов В.І. Еколого-економічні аспекти оптимізації структури земельних угідь сучасних агроландшафтів та формування екологічної мережі в ринкових умовах / В.І. Кривов, Р.В. Тихенко // Управління земельними ресурсами в контексті стратегії сталого розвитку. - Львів : Укр. технології, 2005. - С. 37-44.

Пастух М.

Науковий керівник – асист. Дем'янчук П. М.

СЕЛИТЕБНІ ЛАНДШАФТИ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Актуальність дослідження. З моменту проголошення незалежності нашої держави значно посилилась зацікавленість населення до витоків і першоджерел своєї історії, рідного міста, села, заселення території держави в цілому та її окремих регіонів. Це зумовило відновлення розвитку історико-географічних досліджень, які особливо поглибилися на початку ХХІ ст.

Дослідження формування та розвитку населених пунктів на різних історико-географічних етапах відображають особливості освоєння людиною тієї чи іншої території, економічний та соціальний розвиток останньої, дозволяють виявити тенденції та закономірності динаміки кількості та структури населених

пунктів, їх генезису, чисельності населення, його етнічного та національного складу в регіоні. Найбільш актуальними історико-географічними дослідженнями є для найменш урбанізованих регіонів, до яких належить Тернопільська область.

Метою дослідження є пошук закономірностей і чинників формування мережі поселень та особливостей їх сучасної структури в межах Тернопільської області.

Виклад основного матеріалу. З ландшафтознавчого погляду вперше селитебність розглянув Ф. М. Мільков. Селитебні ландшафти, згідно з його трактуванням, це антропогенні ландшафти населених пунктів: міст і сіл з їх будовами, вулицями, дорогами, садами і парками; це антропогенний ландшафт, що формується і функціонує під впливом селитебної діяльності людей. Якщо селитебна діяльність людей призводить до розбудови міста – формується міський, містечка – містечковий, села – сільський селитебний ландшафт [2].

Ландшафти заселених територій, або селитебні, займають особливе місце в системі антропогенних ландшафтів. З їх появою почався активний процес антропогенізації натуральних та формування антропогенних ландшафтів. Система поселень формує своєрідний каркас антропогенних ландшафтів тої чи іншої території, а люди і техніка, які тут знаходяться, є основним джерелом їх подальшого розвитку.

Просторове розташування та природні чинники на всіх етапах історичного розвитку сприяли заселенню території Тернопільської області. Політичні і соціально-економічні фактори підсилювали або послаблювали цей процес, однак ніколи його не зупиняли і не переривали.

Селитебні ландшафти Тернопілля починають активно розвиватись ще на початку VIII ст. коли у східних слов'ян наступив вищий етап їх соціально-економічного розвитку. Його процеси призвели до формування феодальних виробничих відносин, в відтак – сприяли активному заселенню території Тернопільщини та виникненню господарсько-адміністративних центрів – градів і ремісничих поселень. У X – на початку XIII ст. зародилися великі слов'янські міста, укріплені поселення (наприклад місто Терембля та ін.). У XIV-XVII століттях 19 міст області отримали Магдебурзьке право, що позитивно відбилося на розвитку ремесла і торгівлі, а це в свою чергу активізувало селитебні процеси.

Перша світова і громадянська війни послабили розвиток селитебного процесу, призвели до розорення та знищення значної кількості населених пунктів. З 1916 по 1920 роки населення Західного Поділля скоротилося майже на 200 тис. чоловік (з 2,9 до 2,7 млн. осіб) [1].

У західних районах Поділля спостерігалась масова міграція населення в Канаду, США, Південну Америку. Лише впродовж 1925-1928 рр. з Тернопільського воєводства виїхало понад 80 тис. осіб. У 30-х роках, внаслідок штучного голодомору, втрат у роки другої світової війни та зменшення у зв'язку з цим природного приросту, чисельність населення помітно скоротилася а ріст селитебних територій призупинився.

Аналіз особливостей заселення Поділля в 30-40-х роках [2, 3], а також подальший розвиток селитебного процесу у другій половині XX ст. свідчить про те, що у повоєнні роки, внаслідок поступового зростання кількості поселень та інтенсивного розвитку селитебного процесу в межах Тернопільської області сформувалась відносно щільна система розселення, помітно зросли площі селитебних ландшафтів.

Порівняльний аналіз системи демографічних показників, що характеризують розподіл населення в ландшафтних районах (табл. 1), дозволив виявити значну контрастність заселення кожного ландшафтного району та визначити ступінь селитебного навантаження на них (рис. 1).

Таблиця 1.

Ступінь селитебного навантаження на ландшафтні райони Тернопільської області

№ п/п	Ландшафтний район	Чисельність населення, осіб	Площа, км ²	Ступінь селитебного навантаження
I.	Західно-Подільська височинна область			
1.	Товтровий природний округ	61 925	777	49,7
2.	Тернопільський природний район	237 593	3 908	60,8
3.	Гусятинський природний район	135 569	2 057	65,9
4.	Придністровський природний район	119 281	1 715	69,5
II.	Середньоподільська височинна область			
5.	Кременецький горбогірно лісовий р-н	51 575	878	57,7
6.	Лановецький природний регіон	179 727	2 806	64,5
III.	Розтоцько-Опільська горбогірна область			
7.	Бережанський горбогірний лісовий р-н	64 627	1 178	54,9
8.	Монастирський горбогірний лісовий р-н	28 003	505	55,5
IV.	Область Малого Полісся			
9.	Область Малого Полісся	31 625	674	46,9

□ Розраховано за матеріалами обласного управління статистики станом на 2014 р. [4].

Характерним для регіону досліджень є те, що поряд із слабо заселеними районами мають місце площі із дуже високим ступенем заселеності. Така відмінність яскраво спостерігається в Гусятинському та Придністровському ландшафтних районах (ЛР), де ступінь селитебного навантаження найвища і становить 65,1-70,0. На це не в останню чергу вплинуло його територіальне розташування відносно сприятливого для заселення фактору, а саме важливої водної артерії – р. Дністер. А вже відомо, що ще з давніх часів найоптимальнішими для заселення території були долини рік.

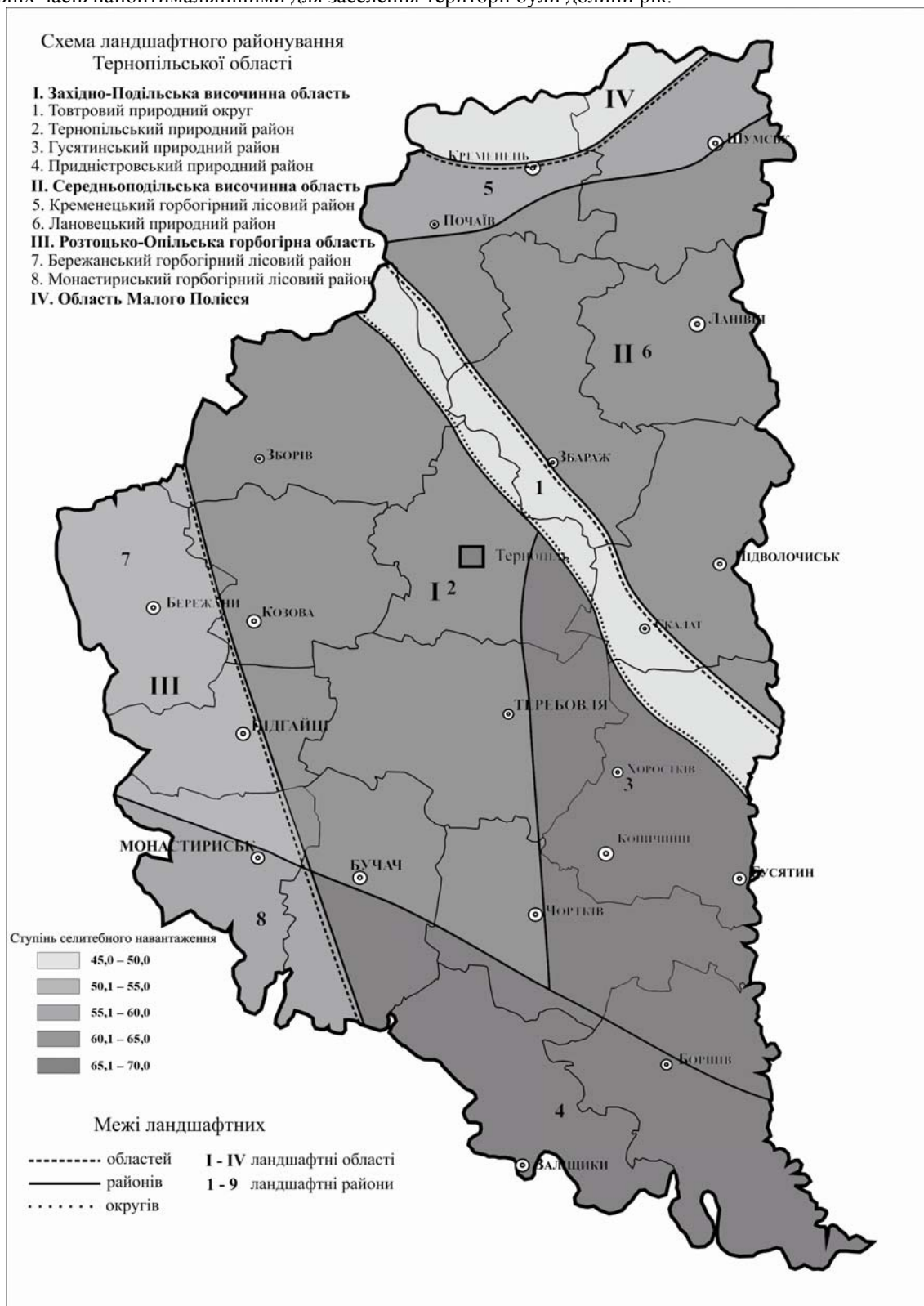

Рис. 1. Ступінь селитебного навантаження на ландшафтні райони Тернопільської області

Високим ступенем селитебного навантаження відзначається також Тернопільський ЛР, це зумовлено тим, що в його межах розташований обласний центр (м. Тернопіль) та кілька міст (Теребовля, Бучач, Збараж (ступінь селитебного навантаження тут становить понад 60).

Розтоцько-Опільська горбогірна область до складу якої входить Бережанський та Монастирський горбогірні лісові райони відзначається найменшим показником селитебного навантаження. Цей показник коливається в межах 55,1-60,0. Таким же показником селитебного навантаження характеризується Товтровий природний округ, що зумовлено тим, що тут менш сприятливі умови для селитебного освоєння.

Висновки. Таким чином, аналіз диференціації населення на території ландшафтних регіонів Тернопільської області, дозволяє зробити висновок про значну контрастність заселеності окресленого регіону і, відповідно, різних показників селитебного навантаження на нього. При цьому, за площею домінують території із слабким і середнім ступенем селитебного навантаження (біля 65%) і лише 35% території має дещо вищі показники. Найбільша кількість населення проживає у південних районах Тернопільщини, а найменш заселеною є територія в межах Товтрового природного округу і Розтоцько-Опільської горбогірної області (Бережанський і Монастирський горбогірні лісові райони). Така ситуація зумовлена геоморфологічними особливостями цих територій. Практично у всіх ландшафтних районах області переважає сільське населення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Воропай Л.И. Селитебные геосистемы физико-географических районов Подолии / Л.И. Воропай, М.Н. Куница. – Черновцы: ЧГУ, 1982. – С. 22-25.
2. Денисик Г.І. Антропогенне ландшафтво / Г. І. Денисик. – Вінниця, 2012. – 334 с.
3. Денисик Г.І., Бабчинська О.І. Селитебні ландшафти Поділля / Г. І. Денисик, О. І. Бабчинська. – Вінниця: Теза, 2006. – 203 с.
4. Статистичний щорічник Тернопільської області за 2014 рік. – Тернопіль, 2015. – С.50-53.

Балан М.

Науковий керівник – доц. Питуляк М.Р.

СУЧАСНИЙ СТАН СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ ТЕРНОПІЛЬСЬКОГО ПРИДНІСТЕР'Я

Земельні угіддя – це землі, що систематично використовуються, або можуть використовуватися для конкретних господарських цілей. До основних земельних угідь, з яких складаються земельні ресурси України, та від стану яких в значній мірі залежить екологічна ситуація в країні, відносяться сільськогосподарські, лісові та природоохоронні землі [2].

Сільськогосподарські землі, що використовуються для виробництва сільськогосподарської продукції називаються сільськогосподарськими угіддями. Основними видами сільськогосподарських угідь є рілля, сіножаті, пасовища, багаторічні насадження.

Сільськогосподарські угіддя Тернопільського Придністер'я займають площу 217330 га. У їх структурі найбільшу площу займають орні землі – 177650,25 га (81,7%). Найменшою є частка багаторічних насаджень – 1,9% та сіножатей – 0,9%. Пасовища займають площу 33675,47 га (15,5%)

У структурі сільськогосподарських угідь Борщівського району найбільшу частку займає рілля – 86,01%, значно меншу частку займають пасовища – 10,5%, багаторічні насадження – 2,5%, сіножаті – 0,7% (Рис. 1).

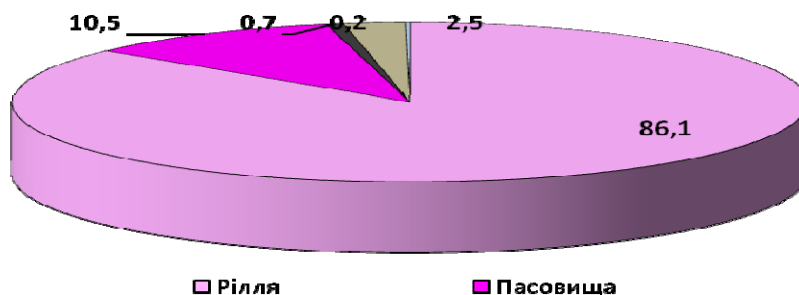

Рис. 1. Структура сільськогосподарських угідь Борщівського району (%)

Загалом, у районі простежується територіальні відмінності у структурі сільськогосподарських угідь.

Найбільша частка ріллі простежується в таких сільських і селищних радах: Більче–Золотецька, Вигодська, Вільховецька, Горошівська, Дністровська, Жилинська, Лосяцька, Озерянська, Мельниця–